

İmanlı M.N.♦

DOI: 10.25108/2304-1730-1749.iolr.2022.67.79-84

UOT: 343.97

**Ətraf mühit və təbii sərvətlərə vurulmuş zərərlərin yolverilməzliyi
və ödənilməsinin beynəlxalq-hüquqi əsasları**

Xülasə: Ətraf mühit və təbii sərvətlərə vurulmuş zərərlərin yolverilməzliyi və ödənilməsinin hüquqi əsasları müharibə qanun və qaydaları barədə 1907-ci il Haaqa Konvensiyasına görə, müharibə aparən tərəf qarşı tərəfin ərazisini işğal edərsə, bu zaman mülki əhaliyə aid olan əmlakın talan edilməsinə yol verilmir və bu əməl hərbi cinayət hesab edilir. Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərində ermənilərin davranışı bu Konvensiyanın müddəalarına tamamilə ziddir. Bu ərazilərdə baş verənlər barədə müxtəlif mənbələr vasitəsilə əldə edilən dəlillər-foto və videogörüntülər, şahid ifadələri, xarici jurnalistlərin müşahidələri və digər məlumatlar göstərir ki, Ermənistan Haaqa konvensiyası və müharibə qanunlarını tənzimləyən digər beynəlxalq konvensiyaları birbaşa pozmuşdur. Demək olar həmin konvensiyaları ayaqlar altına atmışdır. Heç şübhəsiz ki, işğal edilmiş ərazilərdə davam etmiş kütləvi talançılıq həm Qarabağdakı erməni separatçılarının, həm də Ermənistanın əsas gəlir qaynaqlarından birinə çevrilmişdir.

Açar sözlər: beynəlxalq hüquq; Konvensiya; beynəlxalq təşkilatlar; ətraf mühitin mühafizəsi; ekologiya hüququ; silah növləri; ekoloji terror; işğal olunmuş ərazilər; ekoloji problemlər.

Ekoloji problemlər hazırda dünyada global məsələ kimi müzakirə olunur və həyəcan təbili çalınır. Odur ki, hərbi cinayətlər törətmiş ermənilər yaxın zamanlarda törətdikləri vəhşiliklərə cavab verəcəklər. Ancaq beynəlxalq təşkilatlar ermənilərin Azərbaycan təbiətinə vurduğu ziyanın qarşısını almaq üçün nəinki ciddi işlər görmüş, əksinə buna göz yummuşlar, bu faktları təsdiq edəcək 100-lə sübutlar mövcuddur. 2006-cı il sentyabrın 6-da BMT Baş Məclisinin 60-cı sessiyasında Azərbaycanın ərazilərindəki vəziyyət müzakirəyə çıxarılıb. Həmin sessiyada işğal olunmuş ərazilərdə ermənilərin Azərbaycanın təbiətinə vurduğu ziyan və yanğınlar törədilməsi ilə bağlı ciddi narahatlıqlar diqqətə çatdırılıb. Daha sonra əraziyə ATƏT-in qiymətləndirmə missiyası göndərilib. Yaradılmış xüsusi komissiya yanğınların törədildiyi ərazilərdə olub və hesabat hazırlanaraq BMT-yə təqdim edilib. Azərbaycan tərəfi işğal olunmuş ərazilərdə fəaliyyət göstərən xarici şirkətlərlə bağlı həmin şirkətin təmsil olunduğu ölkələrin dövlət başçalarına etiraz məktubları göndərməsinə baxmayaraq Azərbaycan ərazilərində ekoloji terror davam etdirilmişdir. Nəticə-ikili standartla idarə olunan dünyanın BMT nümunəsi.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan tərəfindən Avropa Vəhşi Təbiətin və Təbii Ətraf Mühitin Mühafizəsi üzrə Bern Konvensiyasının baş katibi, Biomüxtəliflik üzrə Konvensiyanın icraçı katibi, BMT İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının katibliyi, Təbiətin və Təbii Sərvətlərin Mühafizəsi üzrə Beynəlxalq Birliyin Prezidenti ermənilərin bəşəriyyətə qarşı yönəlmiş cinayət əməlləri ilə bağlı rəsmi şəkildə məlumatlandırılmış, hətta işğaldan azad olunmuş ərazilərdə təbiətə qarşı törədilən cinayət əməllərinin qarşısının alınması istiqamətində təxirəsalınmaz tədbirlərin

♦ **İmanlı Məhəmməd Nağı oğlu** - hüquq elmləri doktoru, professor, Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun "Dövlət Təhlükəsizliyinin Hüquqi Təminatı" şöbəsinin müdiri (Azərbaycan). E-mail: mahammad_imanli@mail.ru

həyata keçirilməsinin zəruriliyi beynəlxalq təşkilatların diqqətinə çatdırılmışdır. Sülh, inkişaf və ətraf mühitin mühafizəsi bir-birindən aslı və ayrılmazdır. Amma bu gün dünya gördü ki, işğalçı Ermənistan bütün bu prinsipləri dünya dövlətlərinin gözü önündə kobud şəkildə pozdu və törədilmiş cinayətlərə görə cəzasız qaldığından digər işğalçılara nümunə oldu. Məsələn: Rusiyanın Ukrayna ərazisində törətdiyi vəhşiliklər. Beynəlxalq ekologiya hüququ - ətraf mühitin çirklənmədən qorunması və təbii ehtiyatların rəasional istifadəsi ilə bağlı dövlətlərarası münasibətləri nizama salan normaların məcmusudur. Təbiətin qorunması və onun ehtiyatlarından səmərəli istifadə olunması müasir qlobal problemlərdən biridir. Bu problemin həllində bütün dövlətlər maraqlı olmalıdır. Bu ideya mühüm beynəlxalq sənədlər olan Ətraf mühitin problemlərinə dair 1972-ci il Stokholm Bəyannaməsində və ətraf mühit və inkişafa dair 1992-ci il Rio-de-Janeyro Bəyannaməsində, habelə bir sıra beynəlxalq müqavilələrdə birbaşa təsbit olunmuşdur. Təbiətin və təbii ehtiyatların qorunub saxlanması haqqında 1968-ci il Afrika Konvensiyasının preambulasında vurğulanır ki, torpaq, su, flora və fauna bəşəriyyət üçün həyati əhəmiyyətə malikdir. Bioloji müxtəliflik haqqında 1992-ci il Konvensiyasının preambulasında göstərilir ki, bioloji müxtəlifliyin qorunub saxlanması bütün bəşəriyyətin ümumi vəzifəsidir. Müasir dövrdə ayrılıqda bir dövlət üçün ekoloji təhlükəsizlik sistemi yaradılması qeyri-mümkündür. Yalnız birgə səylər sayəsində müvafiq hüquqi rejim yaratmaqla, bu günkü və gələcək nəsillərin sağlam yaşayışını və inkişafını təmin etmək olar. Odur ki, ətraf mühitin qorunmasında və ekoloji ehtiyatların mühafizəsində beynəlxalq ekologiya hüququ həlledici rol oynamalıdır .

Beynəlxalq ekologiya hüququnun predmetinə aşağıdakı məsələlər daxildir: - 1) ətraf mühitə müxtəlif mənbələrdən dəyən zərərin qarşısının alınması, azaldılması və aradan qaldırılması; - 2) təbii ehtiyatların ekoloji baxımdan əsaslandırılmış rəasional istifadəsi rejiminin təmin edilməsi; - 3) ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı dövlətin elmi-texniki əməkdaşlığı. Beynəlxalq ekologiya hüququnun mənbələrindən danışsaq görərik ki, beynəlxalq ekoloji standartların ən yaxşı və səmərəli ifadə forması beynəlxalq müqavilələrdir. Hazırda ətraf mühitin mühafizəsinin müxtəlif aspektlərinə dair 500-ə qədər beynəlxalq saziş mövcuddur. Onların içərisində ikitərəfli regional və universal sazişlər, ətraf mühitin qorunmasının ümumi məsələlərinə və ya ayrı-ayrı ekoloji sistemlərin - dəniz mühitinin, atmosferin, yerətrafi kosmik fəzanın - mühafizəsinə həsr olunmuş müqavilələr vardır. Lakin bu sahədə bu günə qədər vahid məcəllə ilə xarakterizə olunan akt işlənilib hazırlanmamışdır. Beynəlxalq ekologiya hüququnda tövsiyə xarakterli aktlar əhəmiyyətli rol oynayır. Müxtəlif xarakterli ekoloji tələblər ilk əvvəl tövsiyə kimi qətnamələrdə, bəyannamələrdə, proqramlarda və s. əks olunur (belə normalara beynəlxalq hüquq elmində “yumşaq hüquq” da deyirlər), müəyyən müddət keçdikdən sonra isə bu standartların bəziləri ya müqavilə qaydasında, ya da beynəlxalq adət şəklində məcburi hüquq normaları kimi tanınır. Tövsiyə xarakterli aktlara misal olaraq, Stokholm və Rio-de-Janeyro Bəyannamələrini, 1982-ci Ümumdünya təbiəti mühafizə Xartiyasını göstərmək olar. Məsələn, Rio-de-Janeyro Bəyannaməsində dövlətlərin aşağıdakı vəzifələri müəyyən edilmişdir: - ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində hər bir dövlət tərəfindən effektiv qanunların qəbul edilməsi; - ətraf mühitin çirkləndirilməsinə görə dövlətlərin məsuliyyəti; - ətraf mühitə və insana zərər vuran çirkləndiricilərin digər dövlətlərdə yerləşdirilməsinə yol verilməməsi; - ətraf mühit üçün neqativ nəticələr verə biləcək tədbirlər haqqında dövlətlərin bir-birinə məlumat verməsi; - Yerlərin ekosistemlərini qorumaq məqsədilə dövlətlərin qlobal əməkdaşlığı; - planlaşdırılan fəaliyyətin ekoloji nəticələrinin qabaqcadan qiymətləndirilməsi; - ətraf mühitin vəziyyətinin pisləşməsi hallarının qarşısının alınması üzrə bürün zəruri tədbirlərin görülməsi; - hərbi münaqişələr dövründə ətraf mühitin mühafizəsinin təmin edilməsi və s.

İlk dəfə 1987-ci ildə BMT Beynəlxalq Komissiyasının məruzəsində təklif edilmiş və 1992-ci ildə ətraf mühit və inkişaf üzrə BMT-nin Rio-de-Janeyroda keçirilmiş konfransında planetin bütün ölkələri üçün XXI əsrdə fəaliyyət planı kimi təsdiq olunmuş “Davamlı inkişaf” konsepsiyası “Cəmiyyət-təbiət” qlobal sistemində davamlı inkişaf və müxtəlif səviyyəli sosiokosis- temlərdə dinamik müvazinətin gözlənilməsini tələb edir .

1992-ci il Ətraf mühitə və inkişafa dair Rio-de-Janeyro bəyannaməsində göstərilir İci, bugünkü inkişaf indiki və gələcək nəsillərin ziyanına həyata keçirilməməli, dövlətlər Yer ekosistemlərinin qorunması, mühafizəsi və bütövlüyünü bərpa etmək məqsədilə əməkdaşlıq etməlidir. Bəyannamədə qeyd olunur ki, inkişaf etmiş ölkələr, davamlı inkişafı təmin etməkdə beynəlxalq cəhdlər üçün öz məsuliyyətini dərk etməli, ətraf mühiti çirkləndirən bu çirklənməyə görə maliyyə məsuliyyəti daşımalı, müharibə davamlı inkişaf prosesinə dağıdıcı təsir göstərdiyinə görə dövlətlər silahlı konfliktlər zamanı ətraf mühiti mühafizə edən beynəlxalq hüquqa hörmət etməlidirlər. Ətraf mühitin müharibə dövründə qorunması ilə əlaqədar özündə müharibə dövründə təbii mühitin qorunması ilə bağlı normalar ehtiva edən bir sıra beynəlxalq-hüquqi aktlar mövcuddur. Quru müharibəsinin qanun və adətləri haqqında 1907-ci il Haaqa Konvensiyası, Müharibə qurbanlarının müdafiəsinə dair 1949-cu il Cenevrə Konvensiyası və bu Konvensiyaya I Əlavə Protokol, Ətraf mühiti dəyişikliyə uğradan vasitələrdən hərbi və ya istənilən digər düşmən məqsədlərlə istifadə olunmasının qadağan edilməsi haqqında 1976-cı il Konvensiyası, Hədsiz zərərli sayıla bilən və ya seçimsiz nəticələrə malik ola bilən müəyyən adi silah növlərinin istifadəsinə qoyulan qadağalar və ya məhdudiyətlər haqqında 1980-cı il Konvensiyası buna misaldır. 1949-cu il Cenevrə Konvensiyasına I Əlavə Protokolun 35-ci maddəsi ətraf mühitin mühafizəsi prinsipini təsbit edir və təbii mühitə geniş miqyaslı, uzun müddətli və ciddi zərər yetirmək məqsədi güdən hərbi əməliyyatların aparılmasının metod və vasitələrini qadağan edir. Ətraf mühitin hucum obyektinə çevrilməsi qadağan olunmuşdur. Ətraf mühiti dəyişikliyə uğradan vasitələrdən hərbi və ya istənilən digər düşmən məqsədlərlə istifadə olunmasının qadağan edilməsi haqqında 1976-cı il Konvensiyası iştirakçı dövlətlərin üzərinə aşağıdakı əsas öhdəlikləri qoyur: - a) Yerlərin dinamika və sturukturunu, onun canlı aləmini, litosferi, hidrosferi, atmosferi və ya kosmosu qəsdən dəyişikliyə uğradan vasitələrin hərbi və ya istənilən digər düşmən məqsədlərlə istifadəsinə yol verməmək; - b) təbii mühiti dəyişikliyə uğradan vasitələrin hərbi və ya istənilən digər düşmən məqsədlərlə istifadə edilməsində digər dövlətlərə və ya qurumlara yardım etməmək; - c) təbii mühiti dəyişikliyə uğradan vasitələrdən yalnız dinc məqsədlər üçün istifadə etmək; - ç) bu Konvensiyaya zidd olan hər hansı fəaliyyətin qadağan olunması və qarşısının alınması istiqamətində istənilən qanuni tədbirləri görmək və s.

Adi silah növləri haqqında 1980-cı il Konvensiyasına əlavə olunmuş Yandırıcı silahların tətbiqinə qoyulan qadağalar və məhdudiyətlər haqqında Protokolda (III Protokol) meşələrin və bitki örtüyünün digər növlərinin yandırıcı silahların tətbiqi ilə hucum obyektinə çevrilməsi qadağan olunmuşdur . Ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın əlaqələndirilməsi, əsasən BMT səviyyəsində həm BMT orqanları, həm də BMT-nin ixtisaslaşdırılmış təsisatları çərçivəsində həyata keçirilir. Baş Assambleya yanında Atom radiasiyasının təsiri üzrə Elmi Komitə, Kosmik fəzanın dinc məqsədlərlə istifadəsi üzrə Komitə kimi köməkçi orqanlar fəaliyyət göstərir. Dövlətin beynəlxalq hüquqi məsuliyyətinin iki növü məlumdur: - siyasi və maddi. Siyasi məsuliyyətin ən geniş yayılmış forması sanksiyalardır və ağır beynəlxalq cinayət törədildiyi halda hüquq pozuntusuna yol vermiş dövlət barəsində tətbiq olunan məcburetmə tədbirlərindən ibarətdir. Maddi məsuliyyət isə hər hansı bir dövlət tərəfindən beynəlxalq öhdəliklərin pozulması zamanı

onun fəaliyyəti nəticəsində dünya cəmiyyətinə və ya onun ayrı-ayrı üzvlərinə maddi zərər vurulduqda meydana çıxır və aşağıdakı formaları mövcuddur: - reparasiya (ekoloji zərərin əvəzinin pulla ödənilməsi); - restitusiya (qanunsuz götürülmüş əmlakın naturada qaytarılması); - substitusiya (qanunsuz olaraq məhv edilmiş və ya yararsız hala düşmüş obyektlərin əvəzlənməsi). Ekoloji qanun pozuntularına görə, qanunu pozan dövlətə qarşı digər məsuliyyət növləri ilə bərabər, "Restovrasiya" da tətbiq olunur ki, bu da hər hansı bir obyektin bərpası ilə əvvəlki vəziyyətə gətirilməsidir (onun təqsirindən çirkənlənmiş suyun təmizliyinin bərpa edilməsi və s.) .

Müasir dövrlərdə praktiki olaraq dünyanın bütün inkişaf etmiş ölkələrində ekoloji təhlükəsizlik sahəsində milli proqramlar hazırlanıb, qəbul olunub, həyata keçirilməkdədir. İlk vaxtlar bu proqramın reallaşdırılması yığılıb qalmış tullantıların məhv edilməsinə yönəldilmişdi. Əvvəllər bu sahədə görülən tədbirlər istehsalat fəaliyyətinin neqativ nəticələrini aradan qaldırmağa yönəldiyindən demək olar ki, ətraf mühitin korlanması nəzərə alınmırdı .

Belə yanaşmanın qeyri-obyektiv olması aydın olsa da ilk vaxtlar ona bəraət qazandırılırdı. Belə ki, keçmiş fəaliyyətdə pozulmuş ekosistemi xilas etmək lazım gəlirdi, indi isə digər problemlər daha çox nəzərə çarpır. Beləliklə, qeyd etməliyik ki, beynəlxalq ekoloji tənzimləmənin milli ekoloji tənzimləmə ilə qarşılıqlı əlaqəsi kifayət qədər mürəkkəb sistemdir və bu mürəkkəblik də milli ekoloji tənzimləmənin müvafiq dövlətin vahid iradəsini ifadə etdiyi halda, beynəlxalq ekoloji tənzimləmənin bir neçə dövlətin və ya beynəlxalq təşkilatların iradəsini" ifadə etməsindən ibarətdir. Bəşəriyyət dərk etməlidir ki, onun planetimizlə qarşılıqlı əlaqəsinin xarakteri dəyişməkdədir və baş verən ətraf təbii mühitin dağıdılması isə global nəticələrə gətirib çıxara bilər. Belə vəziyyətdə yeganə çıxış yolu ətraf təbii mühitə təsir yox, onunla qarşılıqlı əlaqədir. Bu qarşılıqlı əlaqə təmin olunmazsa bəşəriyyət insanın ətraf təbii mühitlə münasibətini dəyişən dramatik hadisələrin şahidi olacaqdır. Ətraf mühitə vurulmuş zərərə görə terrorçu Ermənistan tərəfi kompensasiya ödəməyə borcludur. Belə ki, beynəlxalq hüquqa əsasən zərər çəkmiş dövlətə dəymiş real ekoloji zərərlərə görə kompensasiyanın ödənilməsi zəruri hesab olunur. Nəzərə almaq lazımdır ki, dövlətlərin məsuliyyəti haqqında "Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti" Konsepsiyasının 36-cı maddəsinə aid şərhin 15-ci bəndində qeyd olunmuşdur.

Bibliografiya

1. Dünyada qadağan olunmuş 7 silah növü hansıdır? [Elektron resur]. URL: <https://www.bildirchin.az/dunyada-qadagan-olunmus-7-silah-novu-hansidir/> (müraciət tarixi: 05.05.2022).

2. Ətraf mühitin mühafizəsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu beynəlxalq konvensiya və sazişlərdən irəli gələn məsələlər sahəsində əlavə tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. [Elektron resurs]. URL: <http://eco.gov.az/az/426-etraf-muhitin-mehafizesi-ile-bagli-azerbaycan-respublikasinin-qosuldugu-beynelxalq-konvensiya-ve-sazislerden-ireli-gelen-meseleler-sahesinde-elave-tedbirler-haqqinda-azarbaycan-resplikasi-prezidentinin-serencami> (müraciət tarixi: 21.04.2022).

3. Qənbərov Daşqın. Ekologiyanın mühafizəsi sahəsində beynəlxalq hüquqi tənzimləmə// Dirçəliş-XXI əsr. – 2010. - № 143-144. - S. 228-234.

4. Məmmədov Q.Ş., Xəlilov M.Y. Ekologiya, ətraf mühit və insan. – Bakı: Elm, 2006. - 608 s. Ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi dövrün global problemidir.

DOI: 10.25108/2304-1730-1749.iolr.2022.67.79-84

UDC: 343.97

International legal bases of inadmissibility and compensation of damage to the environment and natural resources

Abstract: Legal grounds for inadmissibility and reimbursement of damages to the environment and natural resources according to the 1907 Hague Convention on the laws and regulations of war, if the wartime party invades the territory of the other party, then the plundering of property belonging to the civilian population is not allowed and this act is considered a war crime. The behavior of Armenians in the occupied territories of Azerbaijan is completely contrary to the provisions of this convention. Evidence obtained from various sources about what happened in these territories-photos and videos, testimonies of witnesses, observations of foreign journalists and other information show that Armenia has directly violated the Hague Convention and other international conventions governing the laws of war. It is possible to say that he has trampled these conventions. There is no doubt that the mass plunder continued in the Occupied Territories has become one of the main sources of income of both Armenian separatists in Karabakh and Armenia.

Keywords: international law; Convention; international organizations; Environmental Protection; Environmental Law; types of weapons; ecological terror; occupied territories; environmental problems.

References

1. What are the 7 types of weapons banned in the world? Available at: <https://www.bildirchin.az/dunyada-qadagan-olunmus-7-silah-novu-hansidir/> (accessed: 05.05.2022) (in Azerbaijani).
2. Order of the president of the Republic of Azerbaijan on additional measures in the field of issues arising from international convictions and agreements with the Republic of Azerbaijan on Environmental Protection. Available at: <http://eco.gov.az/az/426-etraf-muhitin-mehafizesi-ile-bagli-azerbaycan-respublikasinin-qosuldugu-beynelxalq-konvensiya-ve-sazislerden-ireli-gelen-meseleler-sahesinde-elave-tedbirler-haqqinda-azarbaycan-resplikasi-prezidentinin-serencami> (accessed: 21.04.2022) (in Azerbaijani).
3. Ganbarov Dashgin. International legal regulation in the field of environmental protection. Revival-XXI century, 2010. No. 143-144, pp. 228-234 (in Azerbaijani).
4. Mammadov G.Sh., Khalilov M.Y. Ecology, environment and man. Baku, Science Publ., 2006, 608 p. (in Azerbaijani). Ecology and environmental protection are the global problems of the time.

♦ Imanli Muhammad Naghi oglu - Doctor of Law, Professor, Head of the "Legal Security of State Security" Department of the Institute of Law and Human Rights (Azerbaijan). E-mail: mahammad_imanli@mail.ru

Иманли М.Н.*

DOI: 10.25108/2304-1730-1749.iolr.2022.67.79-84

УДК:343.97

Международно-правовые основы недопустимости и возмещения вреда окружающей среде и природным ресурсам

Аннотация: Правовые основания недопустимости и возмещения ущерба окружающей среде и природным ресурсам согласно Гаагской конвенции 1907 г. о законах и правилах войны, в случае оккупации воюющей стороной территории другой стороны разграбление гражданского имущества не допускается и является, считается военным преступлением. Поведение армян на оккупированных территориях Азербайджана полностью противоречит положениям этой Конвенции.

Свидетельства о том, что происходило на этих территориях из разных источников - фото и видео, свидетельства, наблюдения иностранных журналистов и другая информация - показывают, что Армения прямо нарушила Гаагскую конвенцию и другие международные конвенции, регулирующие законы войны. Он почти растоптал эти условности. Несомненно, продолжающееся массовое мародерство на оккупированных территориях стало одним из основных источников дохода как армянских сепаратистов в Карабахе, так и Армении.

Ключевые слова: международное право; Конвенция; международные организации; охрана окружающей среды; экологическое право; виды оружия; экологический террор; оккупированные территории; экологические проблемы.

Библиография

1. Какие 7 видов оружия запрещены в мире? [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.bildirchin.az/dunyada-qadagan-olunmus-7-silah-novu-hansidir/> (дата обращения: 05.05.2022) (на азерб. яз.).

2. Распоряжение Президента Азербайджанской Республики О дополнительных мерах в области вопросов, вытекающих из международных конвенций и соглашений, к которым присоединилась Азербайджанская Республика, связанных с охраной окружающей среды. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://eco.gov.az/az/426-etraf-muhitin-mehafizesi-ile-bagli-azerbaycan-respublikasinin-qosuldugu-beynelxalq-konvensiya-ve-sazislerden-ireli-gelen-meseleler-sahesinde-elave-tedbirler-haqqinda-azarbaycan-resplikasi-prezidentinin-serencami> (дата обращения: 21.04.2022) (на азерб. яз.).

3. Ганбаров Дашгин. Международно-правовое регулирование в области охраны окружающей среды // Возрождение-XXI век. - 2010, № 143-144-с.228-234 (на азерб. яз.).

4. Мамедов Г.Ш., Халилов М.Ю. Экология, окружающая среда и человек. – Баку: Элм, 2006. – 608 с. (на азерб. яз.). Экология и охрана окружающей среды-глобальная проблема современности.

* Иманли Мухаммад Наги оглы - доктор юридических наук, профессор, зав. отделом «Правовое обеспечение государственной безопасности» Института права и прав человека (Азербайджан). E-mail: mahammad_imanli@mail.ru